

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Ю.М. Чемодурова

Україна, м. Запоріжжя

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

В процесі розвитку професіонала (професіоналізації), що розглядається в психології як «професійний онтогенез», можуть спостерігатися відхилення від норми, порушення професійного розвитку особистості (професійний дізонтонгенез), які відображають специфіку професійного розвитку конкретної особистості, особливості її соціальної ситуації розвитку, яка визначається професією. Сценарії (траєкторія і темп), моделі професійного становлення особистості різноманітні й індивідуальні, що обумовлено складною і неоднозначною (позитивною або негативною) системою взаємовпливу особистості і професійної діяльності (Е.Ф. Зеєр, Л.М. Мітіна, А.К. Маркова та ін.).

Розвиток особистості професіонала передбачає певну динаміку її властивостей і якостей, що існують у вигляді «приростів» в психіці на шляху руху до професіоналізму. Найчастіше під такими «приростами» розуміється розвиток професійно важливих якостей або зміну раніше сформованого характеру (складу, структури). Фундаментальною умовою професійного розвитку особистості є перехід на більш високий рівень професійної самосвідомості, що розуміється як найважливіша (системоутворююча) психологічна підструктура особистості фахівця і провідна умова його професійного розвитку (С.Д. Брагін, Є.О. Клімов, Б.Д. Паригін, В.В. Столін, П.А. Шавір та ін.).

Як відомо, кожній професії відповідає певний набір психологічних і фізичних якостей індивіда, а успішність професійній діяльності та задоволеність професією перебувають у прямій залежності від ступеня відповідності індивідуальних якостей і вимог щодо професії. Так з'явилося психологічне поняття «професійно важливі якості», яке в подальшому стало відігравати провідну роль у дослідженнях професійного становлення та професійного розвитку особистості. При цьому рівень професіоналізму детермінований особливостями самооцінки професійно-значущих якостей. Самооцінка професійно-значущих якостей є своєрідною проекцією еталону-професіонала і може

бути одним з істотних регуляторів особистісно-професійного розвитку практичного психолога.

Таким чином, під професіоналізмом особистості практичного психолога розуміється не тільки досягнення їм високих професійних результатів, не тільки ефективність і успішність професійної діяльності, але неодмінно й наявність психологічних компонентів - внутрішнього ставлення особистості до обраної професії, емоційної включеності у неї, відповідного стану професійно-значущих якостей і рівня професійних домагань [7]. Тобто, для визначення критеріїв і показників оптимального особистісно-професійного розвитку практичного психолога необхідно насамперед розглянути цей процес як з боку оволодіння новими технологіями практичної діяльності, так і з боку «професійного ресурсу особистості» [3], насамперед з боку мотиваційної сфери та якісних характеристик суб'єкта діяльності, які визначають ефективність застосовуваних психотехнологій на практиці.

В багатьох дослідженнях (М.О. Амінов, М.В. Молоканов; О.М. Борисова; В.А. Крутецький; О.Г. Лідерс; О.П. Ситніков; Л.І. Уманський; С.Д. Шадріков) констатується нетотожність якостей особистості, які формуються в процесі навчання, тим якостями, які необхідні для успішної професійної діяльності. Так, Г.С. Абрамова відзначає, що робота практичного психолога дуже специфічна за своїм предметом - індивідуальністю людини, і тому виділяє і описує десять основних якостей кваліфікованого психолога, які, на її думку, відрізняють його від некваліфікованого [1]. При цьому якості, які, на думку Г.С. Абрамової, характеризують особистість професійного практичного психолога, розкривають в першу чергу систему його відносин, зокрема: ставлення до самого себе, ставлення до клієнта; міжособистісні стосунки, ставлення до своєї професійної діяльності взагалі.

Така структура «професійного Я» практичного психолога включає в основному гностичний рівень професійних умінь та особистісних якостей, а в тіні залишаються комунікативний і організаторський здібності.

Два типу психологів виділяє Р.В. Овчарова: інтелектуальний та соціабельний. До першого вона відносить розумових, аналітичних, незалежних, оригінальних людей, у яких переважають теоретичні цінності. До другого - тих, які прагнуть повчати і виховувати. Вони мають потребу у контактах, вирішують проблеми, спираючись на емоції, почуття, вміння спілкуватися, мають хороші вербальні здібності [5].

Розкриваючи особливості професійної позиції практичного психолога та її відмінність від позиції лікаря, юриста, педагога, О.Г. Лідерс бачить провідну діяльність психолога як «діяльність співчуття» [4], тобто діяльність внутрішню, психічну. В даному випадку визначається ефект професійної діяльності практичного психолога строго за критерієм особистісних якостей, взаємопов'язаних та взаємопроникаючих одне в одне якостей емпатії і співпереживання, як процесуальних сторін внутрішньої психічної діяльності людини.

Дослідженням інтегральних властивостей особистості займаються представники акмеологічного підходу. Вони приділяють особливу увагу мотиваційної стороні діяльності, якостям особистості, стилю мислення та вважають важливими показниками професійної майстерності позитивне ставлення до професії та емоційну залученість до неї. Так О.М. Борисова, доводить, що у процесі оволодіння майстерністю і досягнення високих показників у діяльності відбувається розвиток, зміцнення та стабілізація професійної мотивації, удосконалюються необхідні професійні якості особистості, змінюється самооцінка та рівень професійних дамагань [2].

В свою чергу, акмеограма описує діяльність практичного психолога як цілісний феномен, що містить цілком певну сукупність компонентів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Об'єктивні характеристики містять цілі, задачі і функції (дії, що спрямовані на вирішення задач). Суб'єктивна сторона діяльності практичного психолога представлена в акмеограмі через знання, вміння та навички професійної позиції, психологічні якості та акмеологічні інваріанти.

Найбільш значущими, відповідно до акмеологічної моделі, психологічними якостями практичного психолога є: аналітико-конструктивний склад мислення й самостійність суджень; чуйність і проникливість; емоційно-вольова стабільність; стресостійкість та вміння адаптуватися до різних умов і факторів виконання обов'язків, як у контексті життєдіяльності клієнта, так й при проведенні самостійних цільових заходів; емпатія і рефлексія; загальна психофізична активність [6].

Таким чином, особистісні якості практичного психолога здійснюють вплив на успішність професійної діяльності й тому потребують спеціальних умов для їхнього розвитку, потребують таких ефективно-дієвих навчальних програм, які б містили психотехнології для їхнього розвитку та згодом знайшли своє застосування щодо практичної професійної діяльності. Якщо відсутня відповідна особистісна спрямованість, навчання практичних психологів різним ефективним психотехнологіям

не тільки немає сенсу, але й є небезпечним щодо психологічного впливу на інших людей.

Література

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию – М., Асадема, 1996. – 220с.
2. Борисова Е.М. О роли профессиональной деятельности в формировании личности // Психология формирования и развития личности / Под ред. Л.И. Анциферовой. – М., 1981. – 366с.
3. Гусева А.С., Деркач А.А. Оптимизация гуманитарно-технологического развития государственных служащих: теория, методология, практика. – М.: Агенство ГАЛ «Квант», 1997.- 299с.
4. Лидерс А.Г. Особенности позиции практического психолога по отношению к клиенту // Журнал практического психолога - №9, - 1996. – С.15-28
5. Овчарова Р.В. Справочная книга школьного психолога – М.: «Просвещение», 1996. – 352с.
6. Психология формирования и развития личности / Под ред. Л.И. Анциферовой. – М., 1981. – 366с.
7. Ситников А.П. Акмеологический тренинг. Теория. Методика. Психотехнологии. – М.: «Технологическая школа бизнеса», 1996. – 428с.